

Duurzaamheid, waar gaat dat eigenlijk over?

Wat kunnen we leren van neonicotinoïden en bijen?

In het debat over duurzame landbouw gaat het vaak uitsluitend over milieu, klimaat of natuur. Duurzaamheid is echter breder dan deze milieuaspecten.

Auteur: Hinse Boonstra

Duurzaamheid gaat om het samenspel van mens, milieu en economie. Werken aan duurzaamheid is alleen effectief als je deze drie elementen meeneemt. Ook is duurzaamheid nooit af. Met het voortschrijden van kennis en technologie veranderen onze ideeën en de mogelijkheden om aan duurzaamheid te werken. De kansen van innovatie moeten we benutten. De geïntegreerde teeltsystemen waarmee boeren gewassen telen, kunnen altijd beter. Met minder land, water of bestrijdingsmiddelen meer producten produceren is een goede zaak. Ook slagen we er steeds beter in om dit verantwoord te doen, zonder schade voor de gezondheid van de mens en het milieu. Eigenlijk is het een heel genuanceerd verhaal. Toch is het debat over de verdere verduurzaming van de landbouw dat vaak niet. Dit wordt mooi geïllustreerd door de discussie over neonicotinoïden en bijen.

Uitvergroete discussie over bijen

Als we de alarmerende berichten in de krant moeten geloven, staat de honingbij op het punt om uit te sterven. Oorzaak is de 'deken van gif' die de landbouw over het landschap legt. De discussie is daarbij toegespitst op neonicotinoïden, die de oorzaak zouden zijn van de verhoogde wintersterfte bij honingbijen. Wie dieper in de materie duikt, ziet al snel dat het een stuk genuanceerder ligt.

Met de honingbij gaat het helemaal niet zo slecht, gemeten in aantallen volken. En imkers en wetenschappers wijzen vooral de *Varroa*-mijt aan als boosdoener voor de verhoogde wintersterfte. De *Varroa*-mijt is een parasiet die zich in de honingbijen vastbijt. Bijen kunnen hierdoor ziek worden of zelfs sterven. Naast ziekten en plagen wordt de gezondheid van honingbijen ook door andere factoren beïnvloed. Zoals het weer, de genetica van

de bij, de imkerpraktijk en de landbouw waaronder de gewasbescherming. Bijengezondheid is dus multifactorieel. Gemiddeld overleeft tien procent van de bijenvolken de winterperiode niet. Op zich is dat geen probleem voor de imker, omdat deze in het voorjaar weer nieuwe volken kan maken. Daarmee kantelt ook het beeld dat bijen zouden uitsterven. De imker kiest zelf hoeveel volken hij heeft. Het aantal bijenvolken correleert dus sterk met de economische vraag naar de producten van bijen, zoals honing of inzet voor bestuiving van gewassen.

Bij wilde bijen speelt dit laatste niet. Zij worden over het algemeen niet door imkers gehouden. Er zijn daarnaast vele soorten wilde bijen. In Nederland al 360 en wereldwijd wordt het aantal op 20.000 geschat. Met veel van deze soorten gaat het niet goed. Van de 360 in Nederland staat onge-

veer de helft op de rode lijst. Daar zijn net als bij honingbijen meerdere oorzaken, die bovendien verschillen per bijensoort, voor. Toch zien we ook hier dat mogelijke effecten van gewasbescherming in het debat sterk worden uitvergroot. De voor duurzaamheid noodzakelijke nuance gaat in de discussie over bijen en neonicotinoïden verloren.

Duurzaamheid

Duurzaamheid gaat om de samenhang tussen

mens, milieu en economie. Het huidige debat over duurzame landbouw geeft een vertekend beeld. De focus ligt vaak eenzijdig op milieuaspecten. De discussie over neonicotinoïden en bijen is hiervan een goed voorbeeld; die gaat over mogelijke negatieve effecten op bijen. Dit is interessant, want neonicotinoïden, ook wel *neonics* genoemd, worden door boeren niet gebruikt om bijen te bestrijden, maar plaaginsecten. Bijen zijn voor de duurzaamheid van de teelt juist heel belangrijk.

Bestuiving door bijen zorgt voor een hogere en kwalitatief betere oogst. Boeren en fabrikanten van *neonics* weten dat. Schade berokkenen aan bestuivers is dan ook niet in hun belang.

Door de eenzijdige focus op het milieu wordt het grotere plaatje gemist. Bij keuzes voor een duurzame landbouw gaat het niet alleen om de gezondheid van bijen. Die is heel belangrijk, maar dat geldt ook voor een goed inkomen van de boer, voor gezonde en betaalbare producten voor de consument, voor het zuinig omgaan met land en grondstoffen, voor een concurrerende economie en voor de vele andere aspecten van duurzaamheid. *Neonics* zijn in dezen niets anders dan een middel voor een boer om de samenhang tussen deze aspecten te versterken.

Diverse onderzoeken laten zien dat *neonics* positief kunnen bijdragen aan duurzaamheid. Met de producten kan de oogst effectiever tegen plaaginsecten worden beschermd en kan het gebruik van andere middelen afnemen. Dit kan positief uitpakken voor het milieu. *Neonics* zijn ook heel betrouwbaar, waardoor de oogstzekerheid en opbrengst kunnen stijgen. Dit is niet alleen goed nieuws voor het inkomen van de boer, maar ook voor de consument. Kunnen vertrouwen op een zekere aanvoer van gezonde en betaalbare producten is belangrijk. Ook de natuur profiteert hiervan. Er blijft op deze manier meer land over voor wilde planten en dieren.

Geïntegreerde teelt

De technische basis voor een duurzame landbouw wordt gevormd door zogenaamde geïntegreerde teeltsystemen. Zo'n systeem is een combinatie van voorkomen, diagnose en genezen. De teler heeft daarvoor een goed gevulde gereedschapskist nodig. Goed gevuld betekent een diversiteit aan biologische, chemische en mechanische middelen en methoden. Ook hier zien we in het maatschappelijk debat een zeer eenzijdige focus. Bij geïntegreerd telen wordt vooral gesproken over het uitbannen van chemie. Chemie wordt bijvoorbeeld als laatste redmiddel weggezet, of chemie is overbodig omdat er alternatieven zijn. Met deze principiële opstelling dreigen we de kansen van chemie voor verdere verduurzaming van de landbouw te missen en maken we geïntegreerde teeltsystemen kwetsbaar. De discussie over *neonics* is ook hier illustratief.

Neonics laten namelijk zien dat chemie helemaal geen laatste redmiddel is. Chemische stoffen kunnen zowel aan de voor- als achterkant van de

Neonics laten namelijk zien dat chemie helemaal geen laatste redmiddel is

teelt een waardevolle rol spelen. Als zaadcoating beschermen ze kiemplantjes en tijdens de teelt zijn ze zeer effectief tegen plaaginsecten. Ze passen daarmee prima bij andere instrumenten in de gereedschapskist van de teler, zoals plantenveredeling of de inzet van natuurlijke vijanden. Ze zijn zelfs goed te combineren met bestuiving door bijen. Gebruik volgens het etiket is namelijk veilig voor bijen. Maar hoe zit het dan met de alternatieven voor *neonics*? Natuurlijk zijn er alternatieven voor neonicotinoïden, en dat is maar goed ook. De duurzaamheid van ieder geïntegreerd teeltsysteem is afhankelijk van alternatieven. Alleen dan kunnen telers bijsturen als een instrument niet meer werkt. Afhankelijk zijn van één middel of methode is een slecht idee. En wat de *neonics* betreft, die blijken onder de alternatieven een heel goed alternatief.

Verantwoord werken

Met een goed werkend geïntegreerd teeltsysteem zijn we er niet wat duurzaamheid betreft. Duurzaamheid vraagt ook om een verantwoorde werkwijze. Dit is belangrijk voor alle middelen en methoden die de boer gebruikt. We moeten onaanvaardbare risico's voor mens en milieu voorkomen. Het belang van verantwoord werken wordt in de discussie over verduurzaming weleens vergeten. We zien regelmatig dat partijen roepen om een verbod op middelen of methoden die schade kunnen veroorzaken. Ook hiervan zijn *neonics* een mooi voorbeeld. Diverse partijen die zich zorgen maken over de gezondheid van bijen willen *neonics* verbieden. Het nadeel van deze extreme positie is dat je boeren een waardevol middel voor geïntegreerd telen en verdere verduurzaming ontnemt. In plaats van verbieden, is het logischer om te kijken of het gebruik indien nodig misschien duurzamer kan.

Interessant is dat we bij verantwoord werken met *neonics* eerder naar insecten in het water kijken dan naar bijen. Voor zover *neonics* invloed hebben op de gezondheid van bijen, is deze klein. Het aantal keren dat neonicotinoïden in Nederland aantoonbaar schade hebben veroorzaakt aan bijen,

is op één hand te tellen. Als je bijen wilt beschermen, zijn er belangrijkere factoren waar je je druk om kunt maken, zoals voldoende leefgebied en voedsel. *Neonics* in het water is echter een ander verhaal; de milieunormen worden regelmatig overschreden. Voor insecten die in het water leven, kan dit problematisch zijn. Verantwoord werken is dan een genuanceerde oplossing. Hiervoor bestaan vele mogelijkheden. De verplichting tot het zuiveren van afvalwater in de glastuinbouw is daarvan een mooi voorbeeld. Ook het gebruiken van akkerlanden als bufferzones tussen akker en water is effectief. De verschillende maatregelen die inmiddels genomen zijn, werken en de vervuiling neemt af. *Neonics* blijven op deze manier behouden voor de boer en het milieu is beter beschermd.

Innovatie

Het optimaliseren van geïntegreerde teeltsystemen in combinatie met verantwoord werken is de manier om te komen tot verdere verduurzaming van de landbouw. Innovatie is daarbij van groot belang. Innovaties in bijvoorbeeld de plantenveredeling, de precieze landbouw, maar ook in de gewasbeschermingsmiddelen bieden kansen voor verduurzaming.

Om deze kansen te kunnen benutten, is het belangrijk dat we innovaties kunnen beoordelen op hun bijdrage aan de samenhang tussen mens, milieu en economie. Een eenzijdige focus op bijvoorbeeld milieuaspecten, zoals we zien bij bijen en neonicotinoïden, kan betekenen dat we de kansen die innovatie biedt voor bijvoorbeeld mens en economie niet kunnen benutten. Duurzaamheid vraagt om een integrale afweging van de kosten en baten van technologie.

Ook het principiële afwijzen van technologieën, zoals we zien bij *neonics* en andere chemische gewasbeschermingsmiddelen, draagt niet bij aan verdere verduurzaming. Technologie is niet inherent goed of slecht. Alle middelen en methoden in de gereedschapskist van de boer kunnen waardevol zijn. Ze kunnen bij verkeerd gebruik ook schade veroorzaken en dus is het van belang om de kansen die ze bieden op een verantwoorde manier te benutten.

De eenzijdige focus in het debat betekent ook dat de maatschappelijke en politiek acceptatie van innovaties vermindert. Wantrouwen wordt aangewakkerd in de onafhankelijke beoordelende instanties van nieuwe technologie; om het vertrouwen te herstellen, zien we dat de voorwaarden voor het op de markt brengen van nieuwe inno-

vaties steeds strenger worden. De toegenomen regeldruk, maar ook de intrede van politieke wilkeur in de besluitvorming die is ontstaan door de politieke en maatschappelijke discussie over neonicotinoïden en bijen, vormt inmiddels een serieuze bedreiging voor het behoud van zowel biologische als chemische gewasbeschermingsmiddelen. De *Bee Guidance* van EFSA en de manier waarop de Europese Commissie hiermee omgaat, zijn hiervan een goed voorbeeld. De gereedschapskist die boeren nodig hebben om geïntegreerd te kunnen telen, komt hierdoor onder druk te staan. Investeren in innovatie wordt op deze manier namelijk steeds onaantrekkelijker.

Het zou mooi zijn als het genuanceerde verhaal dat duurzaamheid en het werken aan duurzaamheid eigenlijk is, ook terugkomt in het maatschappelijk debat over duurzame landbouw. Misschien kunnen we daarbij wat leren van het verhaal over neonicotinoïden en bijen.

Hinse Boonstra is werkzaam als public and government affairs manager bij Bayer CropScience, waar hij zich onder andere bezighoudt met duurzaamheid.

Be social

Scan of ga naar:

www.boom-in-business.nl/artikel.asp?id=23-7482